

UDC 821.161.2-34.09

doi: <https://doi.org/10.15330/clid.3.1.25-35>**ЛІТЕРАТУРНА КАЗКА ЯК ЖАНР: КОНТЕКСТНЕ ПРОЧИТАННЯ****THE LITERARY FAIRY TALE AS A GENRE: CONTEXTUAL READING****Лілія Овдійчук**

Приватний вищий навчальний заклад “Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем’янчука”, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0268-5969>

Abstract. The article explores the genesis and evolution of the literary fairy tale as a complex synthetic genre that integrates fairy-tale conventionality with profound philosophical, social, and psychological subtexts. The relevance of the study stems from the need to revise traditional approaches to the author's fairy tale and to introduce the method of contextual reading, which allows for the examination of a text in its inseparable connection with the historical and cultural background, the author's biography, and the literary tradition of the era.

The aim of the study is a comprehensive analysis of the functional strategies of the literary fairy tale of the 19th–21st centuries through the prism of various contexts. The methodological framework is based on the works of Ukrainian (T. Kachak, V. Kyzylova, N. Tykholoz) and foreign (J. Zipes, A. Roes) scholars. The study employs comparative-typological and hermeneutic methods, as well as the principles of philosophical anthropology.

Using the works by I. Franko (*Painted Fox*) as an example, it is demonstrated that the fairy tale serves as a tool for political allegory and national self-awareness. The analysis of H. C. Andersen's fairy tales through the lens of “Christian humanism” and the works of E. Weitzman revealed existential anxiety and the religious foundations of his imagery. A. de Saint-Exupéry's *The Little Prince* is examined as a philosophical parable that encapsulates the experience of 20th-century global cataclysms. Particular attention is paid to the cordocentric dimensions of the modern Ukrainian fairy tale: in V. Shevchuk's cycle *The Flower Lady*, a genetic link with P. Yurkevych's philosophy of the heart and Baroque aesthetics is identified. Z. Menzatiuk's work is analyzed through the prism of urban magic and the spiritualization of national space (the topos of Kyiv), while C. Nöstlinger's *Konrad, or the Child out of a Tin Can* is viewed as an instrument of social criticism and dystopia.

The author proved that the literary fairy tale is a dynamic system capable of intellectualization and transformation. The common denominator of the studied works is a humanistic pathos, where the victory of good occurs through the internal transformation of the hero. The modern fairy tale emerges as an artistic embodiment of P. Yurkevych's thesis regarding the priority of “knowledge of the heart” over the “light of cold reason”, ensuring its vitality in the contemporary socio-cultural space.

Keywords: literary fairy-tale, historical and cultural context, biographical context, literary context, genre transformation, cordocentrism, philosophical subtext, intertextuality.

ВСТУП

Літературна (авторська) казка як жанр має давню історію, яка бере початок у європейській літературі наприкінці XVII – на початку XVIII ст. у контексті суперечки між “давніми і новими” авторами. Авторська казка постала на ґрунті народної, спираючись на її характерні ознаки, розвиваючи жанр у новому ключі. Як і будь-який літературний твір казка не перебуває поза межами історичної епохи. Вона є репрезентантом своєї доби, її “духу”, а також є продуктом певного історичного проміжку та конкретного автора з особливостями його світобачення, таланту, естетичних уподобань. Упродовж століть цей жанр переживав модифікацію і трансформацію, розширюючи межі, переорієнтовуючись на читачів різного віку та уподобань. На відміну від фольклорної, літературна казка є індивідуалізованою та часто містить глибинні підтексти, зрозумілі дорослій аудиторії. Казкові твори є гнучким синтетичним жанром, що поєднують казкову умовність із глибоким психологічним чи соціальним підтекстом. Контекстне прочитання літературної казки передбачає її розгляд не просто як дитячої оповіді, а як складного авторського художнього твору, що взаємодіє з культурним, історичним та літературним середовищем свого часу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Літературну казку як жанр досліджують українські науковці: О. Горбонос, О. Дибовська, В. Грищук, Т. Качак, В. Кизилова, Л. Овдійчук, Н. Тихолоз, Г. Сабат. Авторська казка у працях О. Горбонос є предметом науково-теоретичного дискурсу через жанрово-прагматичний аспект, тобто розкриває літературний та літературознавчий контекст. Інтертекстуальність цього жанру є об’єктом уваги О. Дибовської, Л. Овдійчук. Дослідниці Т. Качак, В. Кизилова теоретично обґрунтовують казку як систему, відкриту до суспільних змін, що впливають на образ героя, дидактичне наповнення, структуру твору. Науковці доводять, що літературна казка не існує ізольовано, вона пов’язана з попередніми епохами і кожний “новий” текст уміщує “старий” (архетипи, магичні канони, чарівні правила, фольклорні формули тощо). Однак, “поетика сучасної літературної казки для дітей відрізняється від поетики народної казки. Автори хоч і використовують регулятивні та факультативні складові фольклорного жанру, але творять оригінальні художні світи. Незмінними ознаками казки є спосіб інтерпретування та художнього відображення дійсності, принцип поєднання реального та вигаданого. Всі інші елементи – маркери жанру казки – по-різному актуалізовані у конкретних творах” (Качак, 2023, с. 155).

“В основі сучасної літературної казки лежить народна казка, яку письменники трансформують відповідно до свого світобачення, або автор

вигадує свій сюжет з чарівно-фантастичними елементами” (Овдійчук & Примич, 2019, с. 135–136). Зарубіжні вчені застосовували різні підходи, зокрема, соціально-історичний – для з’ясування того, як казка перетворилася з усної народної творчості на літературний інструмент соціалізації (Джек Зайпс (Jack Zipes), психоаналітичний – для розуміння глибинних сенсів та архетипів (Бруно Беттельгейм (Bruno Bettelheim), культурологічний – для дослідження “мобільності” жанру, що адаптується до нових медіа та контекстів (Марина Ворнер (Marina Warner).

МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета статті – проаналізувати історію становлення літературної казки як жанру через різні контексти: історико-культурний, літературознавчий, біографічний (авторський) на прикладі казок зарубіжних та українських письменників. У роботі застосовано порівняльно-типологічний та герменевтичний методи, а також принципи філософського антропологізму.

У статті оперуємо такими термінами:

Історико-культурний контекст – соціально-політичне й культурне тло, коли жив і творив письменник Літературна казка відображає реалії, цінності, соціальні проблеми та світогляд соціуму періоду її написання. Вона може сатирично зображувати суспільні вади або формувати громадянські якості.

Літературознавчий контекст – це аналіз авторської казки як жанру, особливостей його формування, модифікації і трансформації, а також зміни, що відбуваються у змісті й формі, інтертекстуальні зв’язки тощо.

Біографічний контекст – це підґрунтя, що виявляє авторську позицію, оскільки письменник часто переосмислює відомі фольклорні сюжети, створюючи нові смисли, що вимагає від читача знання попередніх казкових традицій. Аналіз у цьому ракурсі включає розуміння того, як авторський світогляд, ідеологія, етичні та естетичні погляди впливають на сюжет, поведінку героїв, на вибір чарівних предметів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для аналізу обрано казки, які були створені у різні історико-літературні епохи: ХІХ, ХХ, ХХІ ст. Серед авторів Іван Франко, Ганс Християн Андерсен, Антуан де Сент-Екзюпері, Валерій Шевчук, Крістіне Нестлінгер, Зірка Мензатюк.

Історико-культурний контекст є ключовим в осмисленні становлення і розвитку літературної казки як жанру. Прочитання казки залежить від епохи її створення, оскільки тогочасні реалії (політичні, соціальні, наукові, культурно-мистецькі) впливали на зміст і форму творів.

Політичний та соціальний підтексти є важливим елементом змісту: часто через казкові образи автори висловлювали критику тогочасного суспільного

ладу чи подій, використовуючи езопову мову та алегорію. Звернемося до творів, які найбільш яскраво розкривають суспільні реалії свого часу, впливають на читацьку аудиторію, на формування суспільної думки, не втрачаючи при цьому естетичної приваби як мистецьке явище.

Казки Івана Франка зі збірки “Коли ще звірі говорили”, зокрема, “Фарбований Лис” та поема “Лис Микита” без історичного контексту – це казки про тварин. З контекстом – це алегорія на політичний популізм в Галичині, показ того, як відбувається маніпуляція масами та демагогія політиків і чиновників Австро-Угорської імперії. Лис Микита не просто тварина, а алегоричний образ спритного демагога або політика-популіста. Символіка “небесної фарби” – це метафора “вищого походження”, через яку автор висміює потворне явище тогочасного суспільного життя – “месіянство”, “обраність” представників влади. Автор презентує ієрархічну систему правління, де панує право сили та формалізм: “Та й справедливість його була така, як звичайно у звірів: хто був дужчий, той ліпший, а хто слабший, той ніколи не виграв справи” (Франко, 1979, с. 127).

У таких сценах Франко майстерно накладає казкову канву на реалії галицького суспільства кінця ХІХ століття – з його бюрократією, корупцією, нерівністю та хитрощами представників владних структур, “сильних світу цього”. Окрім того, казкові твори Франка інтертекстуальні. Зокрема, йдеться про мандрівний сюжет та образ Рейнеке-Лиса, які були притаманні європейській та близькосхідній (індійській) фольклорній традиції. Автор наповнив свої твори про Лиса національним колоритом: дав герою українське ім’я Микита, наділив українським досвідом виживання в умовах імперської бюрократії: “І взагалі він пильнував, щоб нічим не зрадити перед своїми міністрами, що він є Лис, а не жоден звір Остромисл” (Франко, 1979, с. 127).

Письменник показує Микиту не просто як шибеника, а як тонкого знавця правил гри в тогочасному соціумі. Інтертекстуальність у Франка виступає як інструмент не тільки історичного, а й культурного контексту. Він використовує європейські, перські, арабські, індійські фольклорні архетипи для створення нових сенсів.

Іван Франко у передмові до другого видання збірки “Коли ще звірі говорили” (1903) акцентує на тому, що казка не є лише дитячою розвагою. На думку автора, цей жанр акумулює “старовіцьку мудрість” та світогляд предків, транслюючи глибинні моделі людських стосунків крізь призму алегорії.

Контекстне прочитання казок І. Франка підводить до висновку, що письменник адаптував чужі тексти так, щоб український читач (дитина чи дорослий) сприймав їх як “свої”. Світовий сюжет у нього стає інструментом національного самоусвідомлення.

Для порівняння розглянемо творчість Г. Х. Андерсена в історичному контексті, проте, окрім соціального, оберемо філософський та релігійний аспект. У середині ХІХ ст. у Данії панувала сувора лютеранська мораль.

Вчений Андре Роес (Ройс) пропонує аналізувати творчість Андерсена з позицій “християнського гуманізму”: “Світ казок Андерсена тримається на вірі в те, що навіть найменша істота має вічну цінність. Це була його відповідь на холодний раціоналізм епохи” (Roes, 2017, с. 45).

У книзі Андре Роес зіставляє творчість данців – філософа Сьорена К’єркегора та письменника Ганса Християна Андерсена і доводить, що вплив обидвох мислителів на духовне життя Данії та світу однаково потужний: одного – через філософську глибину, іншого – через казкову поетику, образність (Roes, 2017, с. 62). Андерсен у своїх казках досліджує шлях душі, її вихід за межі церковних постулатів до особистого спілкування з Богом. Персонажі Андерсена – Русалонька, Олов’яний солдатик, Гидке каченя – це самітники, які не вписуються в загальноприйняті соціальні рамки і шукають себе у Божому замислі.

Культурологічний аспект дослідження творів Андерсена полягає насамперед у тому, що він гостро відчував свою “інакшість” у вищому світі, до якого він, син шевця, пробився завдяки наполегливості і таланту. Казка “Гидке каченя” – яскравий приклад цього. Дослідниця Е. Вайтцман, аналізуючи казку “Снігова королева” в історико-культурному контексті, акцентує на тому, що Андерсен показує світ у уламках, де тривога і відчуження стають визначальними рисами людського існування (Weitzman, 2007). Цей твір одночасно є казковою історією та глибокою алегорією духовного шляху людини. Екзистенційна проблематика – пошук сенсу життя, подолання самотності, сила любові як спасіння – це філософський вимір, через який можна пояснити замисел автора у творенні різних образів-персонажів, зокрема Герди з твору “Снігова королева”, Русалоньки з однойменної казки, Елізи з “Диких лебедів”, Олов’яного солдатика з казкового твору “Стійкий олов’яний солдатик”. Релігійні та моральні мотиви притаманні творам письменника, тому у багатьох казках очевидний біблійний підтекст – перемога любові, віри, чистоти, доброти серця над злом. Так завершуються казки “Снігова королева”, “Дикі лебеді”. Русалонька, олов’яний солдатик обирають жертвність. Стійкий олов’яний солдатик перебуває у стані самотності та нерухомості перед лицем долі (троля з табакерки), не може змінити обставини, але може зберегти гідність. Така реакція – це екзистенціальний вибір між абсурдністю та жорстокістю світу і цілісністю внутрішнього світу героя.

Отже, казки Андерсена – це не просто історії для дітей, а відображення автором екзистенційної тривоги. В історичному контексті Данії ХІХ ст. вони стали містком від релігійної традиції до модерного усвідомлення самотності людини у великому світі.

Авторська казка у ХХ столітті зазнала жанрової трансформації. З’явилися модифіковані жанри: казка-повість, казки-притча, анімалістична казка, казка-пародія. Зупинимося на казці-притчі Антуана де Сент-Екзюпері “Маленький принц”, яка була написана в 1942 році в Нью-Йорку. Історико-культурний

контекст – це апогей Другої світової війни та Америка з її прагматизмом. Війна служить фоном трагедії суспільности, що втратила засадничі орієнтири. У казці наявний метафоричний образ Баобабів – це метафора зла (фашизму). Автор апелює до людства, показуючи, що це зло може стати тотальним, його треба викорчувувати, поки воно не знищило планету. Дух часу передано через відображення кризи гуманізму, яка виявляється у засиллі прагматизму у світі дорослих, нівелюванні безкорисливості, відсутності дитинного сприйняття навколишнього. Екзюпері обрав форму казки-притчі для розкриття філософії екзистенціалізму через показ самотності, пошуку сенсу буття, відповідальності за “тих, кого приручили”. Християнські мотиви у творі простежуються у жертвності Маленького принца – повернення “додому” через фізичну смерть. Отже, “глибокий філософський підтекст цього художнього твору значно розширює читацьку аудиторію: від дітей, що захоплюються незвичайним фантастично-чародійним сюжетом, до дорослих, які за казковими образами прочитують імпліцитну інформацію” (Фока, 2020, с. 196). Екзюпері оперує символами, зосібна, усталеними (*Троянда – любов/краса*), так й оригінальними, підпорядкованими авторському замислу (*Лис як втілення мудрости, дружби, Змія як символ переходу в інший світ, смерть*). У казці наявна трансформація фольклорних елементів (магічні числа, подорож, розмови з тваринами), що увиразнює жанрову приналежність, забезпечує тяглість інтертекстуальних зв’язків, а отже дозволяє прочитати літературознавчий контекст.

Окрім того, виразно прочитується біографічний контекст: Антуан де Сент-Екзюпері за фахом авіапілот, що наклало відбиток на світогляд – він бачить світ згори, у його цілісності та крихкості. Автобіографічний факт – аварія в Лівійській пустелі (1935), реальний досвід самотності та роздумів, став основою сюжету. Дитячі спогади, пошук “дитини всередині себе” та присвята Леону Верту довершили задум твору (Сент-Екзюпері, 2016, с. 196). Отже, в нових умовах світових катаклізмів, наукових досягнень казка виходить на нові обшири за формою та за змістом і стає виразником філософських засад буття людини на планеті.

Україна у ХХ столітті пережила багато випробувань (війни, Голодомор, репресії), які негативно вплинули на українську спільноту, її самоідентифікацію, розвиток. Радянська система запровадила соціалістичний реалізм як єдино правильний художній метод, що нівелювало творчі пошуки митців. Авторська казка стала інструментом збереження національного культурного коду українців у часи уніфікації та знеособлення. Яскравим прикладом цього є збірка казок Валерія Шевчука “Панна квітів” (Шевчук, 2007). Письменник використовує казкову форму як езопову мову, відображаючи реалії – добу застою, акцентуючи на внутрішньому світі людини у той час, коли не можна було прямо говорити про свободу духу. З одного боку, казки Шевчука – це подорож углиб себе, у душу. Він спирається на ідею “сродної праці” та внутрішньої свободи людини Григорія Сковороди,

на кордоцентризм (“філософію серця”) П. Юревича, який розвинув теорію Сковороди через століття в іншій академічній площині. Памфіл Юркевич уважав, що людина – це гармонійна єдність духу, душі і тіла, де серце – єднальна ланка, “корінь” індивідуальності. За його вченням, людина, що керується лише розумом, втрачає свою цілісність і перетворюється на “мислячу машину”, позаяк тільки ті знання є частиною особистості, коли вони “зігріті” серцем (Юркевич, 2008). Валерій Шевчук уникає рамок соціалістичного реалізму як єдиного творчого методу, базуючись на бароковій естетиці, що дозволяє поєднувати культурні коди. Його персонажі – це персоніфіковані міфічні сили природи або людські стани. Зокрема, у казці “Чотири сестри” через почерговість пів року (циклічний час) автор говорить про неминучість змін, про боротьбу добра і зла (заздрощів). Чотири сестри втілюють різні прояви людської природи, як позитивні (любов, сердечність у ставленні один до одного, прагнення справедливості), так і негативні (владолюбство, недотримання встановлених законів у природі й суспільстві). Головні героїні Білокоса, Зеленокоса, Синьокоса, Золотокоса у казці Шевчука – це не різні особи, а різні стани однієї людської душі. Весна – це серце, що ожило, а Зима – серце, що закрилося в собі. Автор показує, як світ занепадає, коли порушується етичний закон любові між сестрами: “сестричка наша живе, немов спросоння. Вона глуха й німа, нічого не бачить і не зна. А все тому, що на плечі у неї Чорний Птах сидить і щось їй на вухо шепотить” (Шевчук, 2007). Чорний птах є персоніфікацією зла, заздрощів, від якого серце робиться “хворим”, а значить, не здатне продукувати любов, тому Білокоса підкоряється “холодному розумові”, діє раціонально – хоче володарювати вічно, усуваючи суперницю. Вона знає, що чинить зло, її серце закрите. Проте це знання “не рухає її волею” до добра. Прокидається серце Зими під дією любові, тепла, пісні (символи кордоцентричного світосприйняття). “Світло знання не має в собі сили, здатної рухати волею; воно тільки освітлює шлях, по якому людина йде... Людина починає свій моральний розвиток з того, до чого вона приходиться наприкінці свого розвитку розумового. Серце є те джерело, з якого випливають усі наші вчинки...” (Юркевич, 1993, с. 80 – 81). Отже, казка “Чотири сестри” – це глибоке контекстне прочитання людської природи, яке виходить далеко за межі “дитячого” читання. Це текст про гармонію та зміну епох. Епоха застою відображена у казковій формі як світ, що замерзає. Проте це може стосуватися не тільки суспільно-політичних аспектів, а й “духу часу”, культури, літератури. Це своєрідна метафора того, як одна літературна епоха має поступатися іншій, щоб жанр не “замерз”.

Сучасна зарубіжна літературна казка репрезентована творами Р. Дала, Д. Джонс, М. Енде, К. Нестлінгер та ін. Серед українських казкарів виокремлюється З. Мензатюк, М. Павленко, О. Дерманський, Галина Малик, С. Гридін, Сашко Лірник, Г. Пагутяк, Марина і Сергій Дяченки, О. Гаврош та багато інших письменників. В. Кизилова розглядає казку новітньої доби як

таку, що “переглядає естетичні й жанрово-стильові канони, фіксує ‘велике переселення’ жанрових структур і жанрового світогляду з історично усталених канонів у новіші жанроформи, що є невідворотним процесом, адже все мистецьки потужне й зріле рано чи пізно пробує свої сили в інших змістових площинах, досягаючи результатів, на які та чи та художня форма в момент свого зародження не претендувала” (Кизилова, 2020, с. 19).

Для сучасних творів характерна урбанізація, “переселення” казки у міста, де відбуваються казкові пригоди героїв у вимірах, вигаданих автором: паралельних чи підземних світах, реальних або казкових локаціях. Широта діапазону казкових творів сучасних авторів дозволяє вибрати різні за тематикою та проблемами твори для контекстного прочитання.

Крістіне Нестлінгер трансформує жанр казки в інструмент соціальної критики. Тобто відбувається “соціально-історична еволюція сюжету” (Zipes, 2012). Виразний суспільний контекст твору “Конрад, або Дитина з бляшанки” прочитується через проблему виховання як “дресирування” та тиск соціумних стандартів. Поява штучно створеної “ідеальної” дитини у сучасному споживацькому суспільстві – це казковий зачин, який надалі розгортається у сатиричний сюжет, антиутопію для дітей, де вирішується конфлікт між раціональною стерильністю та живою емоцією. Конрад спочатку є втіленням бездоганності і чистого раціоналізму, але він – “бляшанка”, у нього немає власного “Я” (тобто, того самого “кореня індивідуальності” за Юркевичем). Процес “перевиховання” Конрада пані Бартолотті та дівчинкою Кіті – це своєрідний процес пробудження серця. Він вчиться бути неслухняним, емоційним, справжнім. Пані Бартолотті у казці – це антипод раціоналізму. Хаотичність, яскравість, емоційність її вдачі цілком вписується у систему кордоцентризму: вона живе “за велінням серця”, ігноруючи прагматичні соціальні норми. Її “недосконалість” є більш людською, ніж “ідеальність” фабричного виробу.

Збірка Зірки Мензатюк “Київські казки” (Мензатюк, 2006) репрезентує топос не як декорацію, а як “тіло” національної історії, яке оживає лише через “серце” персонажів. Київ у Мензатюк є центром макрокосму української культури. Героями творів є звичайні сучасні діти, які потрапляють у чарівні обставини. Персонажі можуть знати історію Києва, але “врятувати” його магічну сутність здатні лише завдяки любові, відвазі та вірності. Диво відбувається лише тоді, коли внутрішній світ персонажа казки резонує з історичним духом міста. У збірці описані реальні історичні локації Києва (Золоті ворота, Софіївський собор, Дніпро, київські каштани) як сакральний простір. Як зауважила Т. Качак, “у змалюванні Києва поєднані фольклор, казкова урбаністична модель, система сакральних символів (собори, церкви), символічних місць (майдани, базар, башта), екстер’єрів (будинки, садини)” (Качак, 2025, с. 308). Це не звичайні декорації, а “живі організми”, що мають власну душу. Тому ці казкові тексти є духовною мандрівкою, де чарівне не

протистоїть реальному, а ніби проростає з нього. Отже, історико-культурний контекст репрезентує кілька пластів: зв'язок із родом та рідним простором, спадкоємність поколінь, одухотворення речей. Контекстне прочитання збірки дозволяє побачити в ній не просто розважальні історії для дітей, а “педагогіку серця”. Авторка висновує, що сучасне місто залишається казковим доти, доки в його мешканців “живі” серця.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження літературної казки крізь призму контекстного прочитання дозволяє сформулювати теоретичні та практичні узагальнення.

Літературна казка в сучасному науковому просторі постає як багаторівнева складна система, що вийшла за межі суто дидактичних постулатів і розважального аспекту. На прикладі творів І. Франка, Г. Х. Андерсена, А. де Сент-Екзюпері, В. Шевчука, К. Нестлінгер та З. Мензатюк простежено еволюцію жанру: від соціальної сатири та екзистенційної притчі до інтелектуального необароко та урбаністичної магії.

Контекстний підхід дозволив виявити приховані смислові пласти текстів: історико-культурний контекст допомагає дешифрувати національні коди та соціальні виклики епохи; біографічний контекст пояснює екзистенційну глибину авторської позиції; літературознавчий контекст виявляє жанрову природу літературної казки, її надзвичайну гнучкість, еволюцію від лінійного повчання до багатопланового контекстного твору.

Отже, літературна казка на сьогодні – це не застигла форма, а життєздатний жанр завдяки своїй спроможності оновлювати “вічні сюжети” сучасними соціокультурними контекстами через авторську позицію. Спільним знаменником для світової та вітчизняної казки є гуманістичний пафос, де перемога добра відбувається не через зовнішню силу, а через внутрішнє перетворення людини. Сучасна казка є художнім втіленням тези П. Юркевича про те, що справжнє життя людини починається там, де “світло знання” зігрівається “теплом серця”.

Conflict of interest: The authors declare no conflict of interest.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

- Качак, Т. Б. (2023). Новочасні реалії літературної казки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: “Філологія”*, 61, 152–155.
<https://doi.org/10.32782/2409-1154.2023.61.34>
- Качак, Т. (2025). *Українська література для дітей та юнацтва*. 3-тє вид. ВЦ “Академія”.
- Кизилова, В. В. (2020). *Динаміка української літературної прозової казки: монографія*. Талком.
- Мензатюк, З. (2006). *Київські казки*. Грані-Т.

- Овдійчук, Л. М., & Примич, Г. М. (2019). Сучасна авторська казка як жанр у контексті шкільної літературної освіти. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*, (2), 129 – 137. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3564744>
- Сент-Екзюпері, А. де. (2016). *Маленький принц. Листи та публіцистика* (П. В. Тарашчук & С. В. Бойко, пер.). Фоліо.
- Фока, М. В. (2020). Філософський підтекст повісті-казки А. де Сент-Екзюпері “Маленький принц”. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”: серія “Філологія”*, 9 (77), 196 – 199. [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2020-9\(77\)-196-199](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2020-9(77)-196-199)
- Франко, І. Я. (1979). Фарбований Лис. У Є. П. Кирилюк (ред.), *Зібрання творів: у 50 т. Т. 20: Повісті та оповідання (1893–1895)* (сс. 122 – 128). Наукова думка.
- Шевчук, В. О. (2007). Чотири сестри. У *Панна квітів: казки*. Грані-Т.
- Юркевич, П. Д. (1993). Серце і його значення в духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого. У А. Г. Тихолаз (упоряд.), *Вибране* (сс. 73 – 114). Абрис.
- Roes, A. (2017). *Kierkegaard en Andersen: De filosoof en de sprookjesdichter Een ontmoeting in Kopenhagen*. Uitgeverij Aspekt.
- Weitzman, E. (2007). The World in Pieces: Concepts of Anxiety in H. C. Andersen’s “The Snow Queen”. *MLN*, 122 (5), 949 – 968.
- Zipes, J. (2012). *The Irresistible Fairy Tale: The Cultural and Social History of a Genre*. Princeton University Press.

REFERENCES

- Foka, M. V. (2020). The Philosophical Subtext of the Fairy Story “The Little Prince” by A. De Saint-Exupery. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University, Philology Series*, 9 (77), 196 – 199. [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2020-9\(77\)-196-199](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2020-9(77)-196-199) [in Ukrainian].
- Franko, I. Ya. (1979). Farbovani Lys [The Painted Fox]. In *Zibrannia tvoriv: u 50 t.* (Vol. 20, pp. 122–128). Naukova Dumka [in Ukrainian].
- Kachak, T. (2025). *Ukrainska literatura dlia ditei ta yunatstva* [Ukrainian literature for children and youth] (3rd ed.). VC “Akademiia” [in Ukrainian].
- Kachak, T. B. (2014). Modern realities of a literary fairy tale. *International Humanitarian University Herald. Philology*, 61, 152 – 155. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2023.61.34> [in Ukrainian].
- Kyzylova, V. V. (2020). *Dynamika ukrainskoi literaturnoi prozovoï kazky: monohrafiia* [Dynamics of the Ukrainian literary prose fairy tale: monograph]. Talkom [in Ukrainian].
- Menzatiuk, Z. (2006). *Kyivski kazky* [Kyiv fairy tales]. Hrani-T [in Ukrainian].
- Ovdiichuk, L. M., & Prymych, H. M. (2019). The modern author’s fairy tale as a genre in the context of school literary education. *Psychological and pedagogical foundations of humanization of the educational process in schools and higher education institutions*, (2), 129 – 137. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3564744>
- Roes, A. (2017). *Kierkegaard en Andersen: De filosoof en de sprookjesdichter Een ontmoeting in Kopenhagen*. Uitgeverij Aspekt.
- Saint-Exupéry, A. de. (2016). *Malenkyi prynts. Lysty ta publitsystyka* [The Little Prince. Letters and journalism] (P. V. Tarashchuk & S. V. Boiko, Trans.). Folio [in Ukrainian].
- Shevchuk, V. O. (2007). Chotyry sestry [Four sisters]. In *Panna kvitiv: kazky* (pp. 5 – 24). Hrani-T [in Ukrainian].
- Weitzman, E. (2007). The World in Pieces: Concepts of Anxiety in H. C. Andersen’s “The Snow Queen”. *MLN*, 122 (5), 949 – 968.

Yurkevych, P. D. (1993). Sertse i yoho znachennia v dukhovnomu zhytti liudyny, zhidno z uchenniam slova Bozhoho [The heart and its significance in the spiritual life of a person according to the teachings of the Word of God]. In A. H. Tykholaz (Ed.). *Vybrane* (pp. 73 – 114). Abrys [in Ukrainian].

Zipes, J. (2012). *The Irresistible Fairy Tale: The Cultural and Social History of a Genre*. Princeton University Press.

Liliia Ovdychuk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Ukrainian Language and Literature, Academician Stepan Demyanchuk International University of Economics and Humanities, Ukraine.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0268-5969>

E-mail: lilia_regi@ukr.net

Овдійчук, Л. (2026). Літературна казка як жанр: контекстне прочитання. *Дитяча література: інтердисциплінарний дискурс*, 3 (1), 25 – 35.

У статті досліджено генезу та еволюцію літературної казки як складного синтетичного жанру, що інтегрує казкову умовність із глибоким філософським, соціальним та психологічним підтекстом. Актуальність роботи зумовлена необхідністю перегляду традиційних підходів до авторської казки та впровадження методу контекстного прочитання, який дозволяє розглядати текст у нерозривному зв'язку з історико-культурним тлом, біографією автора та літературною традицією епохи.

Метою дослідження є комплексний аналіз стратегій функціонування літературної казки XIX–XXI ст. через призму різних контекстів. Методологічну базу становлять праці українських (Т. Качак, В. Кизилова, Н. Тихолоз) та зарубіжних (Дж. Зайпс, А. Роес) науковців. У роботі застосовано порівняльно-типологічний та герменевтичний методи, а також принципи філософського антропологізму.

На прикладі творчості І. Франка (“Фарбований Лис”) доведено, що казка виступає інструментом політичної алегорії та національного самоусвідомлення. Аналіз казок Г. Х. Андерсена крізь призму “християнського гуманізму” та праць Е. Вайтцман виявив екзистенційну тривогу та релігійне підґрунтя образів. Твір А. де Сент-Екзюпері “Маленький принц” розглянуто як філософську притчу, що акумулює досвід світових катаклізмів XX ст. Особливу увагу приділено кордоцентричним вимірам сучасної української казки: у циклі “Панна квітів” В. Шевчука виявлено генетичний зв'язок із філософією серця П. Юркевича та бароковою естетикою. Творчість З. Мензатюк проаналізовано крізь призму урбаністичної магії та одухотворення національного простору (топосу Києва), а казку К. Нестлінгер “Конрад, або Дитина з бляшанки” – як інструмент соціальної критики та антиутопії.

Доведено, що літературна казка є динамічною системою, здатною до інтелектуалізації та трансформації. Спільним знаменником досліджених творів є гуманістичний пафос, де перемога добра відбувається через внутрішнє перетворення героя. Сучасна казка постає художнім втіленням тези П. Юркевича про пріоритет “знання серця” над “світлом холодного розуму”, що забезпечує її життєздатність у сучасному соціокультурному просторі.

Ключові слова: літературна казка, історико-культурний контекст, біографічний контекст, літературознавчий контекст, жанрова трансформація, кордоцентризм, філософський підтекст, інтертекстуальність.

Ovdychuk, L. (2026). The Literary Fairy Tale as a Genre: Contextual Reading. *Children's literature: Interdisciplinary Discourse*, 3 (1), 25 – 35.

Received: December 18, 2025; **Accepted:** February 25, 2026; **Published:** April 30, 2026.